

Є. В. Котов, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.,
Інститут економіки промисловості НАН України

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто стан та напрями реформування системи соціальних пільг. Визначено доцільність використання програмно-цільових методів планування в соціальній сфері та запропоновано шляхи підвищення ефективності їх застосування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Соціальні пільги, соціальна політика, програмно-цільове планування, державна політика, реформа, управління, населення.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрено состояние и направления реформирования системы социальных льгот. Определена целесообразность использования программно-целевых методов планирования в социальной сфере и предложены пути повышения эффективности их использования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Социальные льготы, социальная политика, программное планирование, государственная политика, реформа, управление, население.

SUMMARY. The article reviewed the condition and direction of reforming the system of social benefits. The expediency of using program targeted planning methods in the social sphere and suggest ways to improve their effectiveness.

KEY WORDS. Social privileges, social policy, programmatic planning, public policy, reform, management, population.

Формування в Україні ринкової економіки з акцентованою соціальною орієнтацією висуває жорсткі вимоги щодо пріоритетності забезпечення виконання її основних напрямів розвитку державним інструментам порівняно з ринковими. Таке привілейоване положення ні яким чином не може трактуватися як заміна ринкових методів управління соціально-економічним розвитком країни державними. Саме поєднання державного регулювання з ринковим є основною передумовою ефективного соціально-економічного розвитку країни.

Необхідно зауважити, що балансу використання потребують не тільки методи та інструменти управління, а й соціальна та економічна підсистеми загальної системи розвитку. Тому на сучасному етапі забезпечення відповідності соціальних потреб економічному забезпеченню стає головною метою державної соціальної політики. Це обумовлює переосмислення державних соціальних функцій та зміну пріоритетів у соціальній політиці.

Метою статті є обґрунтування напрямів зниження соціального навантаження, яке обмежує економічний розвиток, та визначення потенціалу програмно-цільового планування державної соціальної політики.

Проблеми соціальної політики завжди актуальні. Їх вирішенню присвячено багато наукових робіт. В Україні визнаними фахівцями з цих питань є О. Амоша, О. Власюк, І. Гнибіденко, Т. Кір'ян, А. Колот, Е. Лібанова, І. Новак, В. Новіков, О. Новікова, В. Онікієнко, Л. Шаульська та ін. Здобутком їх праць є розкриття сутності державної соціальної політики, визначення її основних характеристик та компонентів. У даній статті деякою мірою враховано результати досліджень зазначених авторів і здійснено спробу розкрити потенційні можливості реформування державної соціальної політики в контексті достатності економічного забезпечення.

Головним завданням державної соціальної політики є формування таких бюджетних, страхових і податкових механізмів, які забезпечують захист і сприяють розвитку людини. У цьому контексті актуальності набувають системи загальнообов'язкового соціального страхування та державного соціального забезпечення, які незважаючи на невисокий рівень ефективності, залишаються найбільш використовуваними.

Сучасна соціальна політика держави являє собою модель політичної доцільності в соціальній політиці. Особливо це відображається при ухваленні різного роду соціальних пільг. В умовах безперервних політичних баталій необхідно завоювати прихильність виборця, основною активною частиною яких є соціально-вразливі категорії населення. Отже, для заручення їх підтримкою необхідно забезпечити надання якомога більше пільг, іноді не враховуючи економічні можливості бюджету відповідного рівня управління. В Україні кожен третій громадянин отримує соціальні пільги, основним джерелом фінансування яких є державний та місцевий бюджети. Після внесення останніх поправок до законодавства з питань надання пільг населенню в Донецькій області майже 65 % населення мають хоча б один з видів пільг. Враховуючи погіршення демографічних показників можна прогнозувати зростання навантаження на консолідований бюджет країни витрат на надання пільг. До того ж у більшість соціальних пільг в Україні призначаються без урахування сукупного доходу сім'ї, тобто не враховується принцип адресності. Тільки надання житлових субсидій здійснюється на підставі перевірки потреби в ній. Тому назріла необхідність реформування системи соціальних пільг шляхом упорядкування її структури та видів, монетизації

пільг, розмежування повноважень у цій сфері між центральними та місцевими органами влади.

Система соціальних пільг є самостійною частиною соціального захисту, яка взаємопов'язана з іншими її складовими — заробітною платою, пенсіями тощо. Функціонування цієї системи спрямовано на вирішення специфічних завдань щодо захисту найбільш вразливих категорій населення. Діюча система соціальних пільг успадкована з радянської планової економіки, без врахування змін, які сталися у сфері власності, взаємовідносин центру та регіонів, суспільних відносин.

Визначальним недоліком сучасної системи соціальних пільг є низький рівень використання ролі громадян у забезпеченні власного благополуччя та добробуту. Наприклад, у США уряд активно розробляє та впроваджує програми розвитку людського потенціалу, які створюють умови для самостійного забезпечення задоволення власних потреб через можливість отримувати достойну винагороду за свою працю впродовж свого життя. Це пояснюється ліберальною моделлю державної соціальної політики США, яка гарантує людині лише базові соціальні права, а все інше залежить від неї самої. В Україні у теперішній час побудова ліберальної моделі не можлива, оскільки доведеться різко скоротити кількість та розміри соціальних пільг, а це в свою чергу відверне потенційного виборця від чинної влади. Навпаки, очікується підвищення активності щодо розширення соціальних пільг і гарантій, особливо в сфері пенсійного забезпечення.

Національний менталітет побудований таким чином, що соціальні пільги населенням сприймаються не як тимчасова матеріальна допомога, а як форма визнання їх заслуг перед країною у вигляді довічної (або на довготривалий термін) матеріальної та моральної підтримки з боку держави. Отже, будь-які обмеження зіштовхнуться із неприйняттям населенням реформ. Тому проведенню реформування системи соціальних пільг має передувати стадія реалізації потужного та комплексного організаційно-управлінського механізму на державному та регіональному рівнях, який включас визначення відповідальних за проведення реформ, ефективну пропагандистську та роз'яснювальну роботу, апробацію методів і інструментів реформування в окремих регіонах тощо.

Реформування системи соціальних пільг необхідно реалізувати без порушення відповідності між вимогами соціальної справедливості та ефективності. Реформа соціальних пільг полягає в тому, що на кожному етапі розвитку забезпечувати їх відповідність економічним можливостям, демографічному стану, соціальній струк-

турі суспільства та етичним цінностям. Це потребує вирішення таких стратегічних завдань національної соціально-економічної системи: забезпечити зростання грошових доходів населення; знизити ризик погіршення матеріальної забезпеченості; підвищити соціальну безпеку громадян; забезпечити пріоритетність вкладання інвестицій в освіту, охорону здоров'я; створити для працездатного населення економічні умови, які дозволяють за рахунок власних доходів забезпечити високий рівень соціального споживання та гідне життя у похилому віці; забезпечити максимально ефективний захист соціально вразливих верст населення, які не спроможні самостійно вирішувати власні соціальні проблеми.

Виконання вищезазначених завдань можливо лише у довгостроковій перспективі. Щодо основних завдань реформування системи соціальних пільг, які можливо реалізувати найближчі 3—5 років, то до них слід віднести такі: розробити критерії та принципи надання соціальних пільг за кожним їх видом (до їх розробки ввести тимчасовий мораторій на прийняття регіональними органами влади нових соціальних пільг без відповідного фінансового забезпечення); при призначенні соціальних пільг враховувати сукупний дохід сім'ї, який залишається в їх розпорядженні після сплати всіх обов'язкових платежів до бюджетів різних рівнів; закріпити право на отримання тільки одного, найбільш вигідного для отримувача, виду соціальної пільги; забезпечити поетапну заміну пільг грошовими компенсаціями; розробити диференційовані мінімальні державні соціальні стандарти та гарантії з урахуванням регіональної специфіки та забезпечити регіональним органам влади реальних можливостей щодо їх забезпечення.

Починаючи з середини 1990-х років в Україні інтенсивно застосовуються програмно-цільові інструменти управління державною політикою в соціальній сфері. Особливої поширеності вони набули на регіональному рівні, оскільки регіональні цільові програми відрізняються тим, що гострота проблеми підкріплена конкретними показниками в доповнення офіційної статистики; надаються розгорнуті характеристики проблем у динаміці, а їх вирішення надаються з урахуванням впливу раніше виконаних заходів.

Зростання кількості соціальних програм спричинило порушення принципу відбору найважливіших соціальних проблем для програмного планування, зниження системності в розробці та прийнятті програм, збільшило кількість не пов'язаних між собою програм. Не відбулося очікуваного переходу від програмного планування до програмного управління, що, в першу чергу, передбачає чітке визначення джерел фінансування бюджету програми та відповідаль-

них посадових осіб за виконання її конкретних розділів. На регіональному рівні взагалі до програм сформувалося ставлення як до інструменту фінансової підтримки окремих галузей та підприємств, що обумовило поширення таких негативних процесів як лобіювання інтересів певних фінансово-корпоративних груп.

Необхідно зазначити, що більшість соціальних програм прийнята з політико-ідеологічних позицій, тобто програми розробляються з метою показати майбутній соціально-економічний стан у максимально прийнятному для його населення вигляді, що характеризує програми як аналог радянських перспективних планів соціально-економічного розвитку.

Певні недоліки виникають на етапі розробки соціальних програм. Це стосується низького рівня відкритості етапів розробки та виконання програм, що порушує принципи гласності та перешкоджає участі громади, зацікавлених організацій і громадян в житті регіону. Приховування інформації дозволяє досягти трьох цілей: обмежити втручання в ці процеси ззовні, що певною мірою знижує якість проектних документів внаслідок недопущення до їх розробки висококваліфікованих фахівців різних напрямів; знизити кількість пропозицій та висновків щодо удосконалення проектних документів і механізмів реалізації програм, що зменшить обсяг роботи з удосконалення програми; неконтрольовано перерозподіляти фінансування програм, припиняти фінансування окремих програм в односторонньому порядку та уникати відповідальності за порушення термінів виконання, недосягнення визначених цільових показників програм, нераціонального використання матеріальних, трудових та наукових ресурсів.

Однак, незважаючи на перешкоди в реалізації соціальних програм на державному і регіональному рівнях вони залишаються актуальним інструментом управлінського впливу, спрямованим на задоволення потреб сучасного та майбутнього поколінь у підвищенні якості їх життя. Для підвищення ефективності соціальних програм необхідно забезпечити їх оптимальну кількість, пріоритетне фінансування, адресність та конкретність переліку їх заходів, впровадити дієвий механізм обміну інформацією між виконавцями програм та здійснення координації цієї роботи. Реформування системи соціальних потребує: поєднання інструментів державного регулювання та ринкового саморегулювання; дотримання балансу економічної ефективності та соціальної справедливості; сприяння соціальній взаємодії державних органів влади, роботодавців і найманих працівників; забезпечення пріоритету грошовим компенсаціям надання соціальних пільг; солідарного фінансування соціальних пільг державними, суспільними та приватними інститутами; забезпечення адресності в наданні соціальних пільг.

Література

1. *Колот А.* Мифы социальной политики, или С чего следует начать формирование новой модели // Зеркало недели. — 2010. — 23—29 янв. — Режим доступу: <http://www.zn.ua/3000/3050/68293/>
2. *Ослунд А., Пасхавер А., Либанова Э.* 2010 — время для реформ (6). Реформа социального сектора [Электронный ресурс] / Режим доступу: <http://www.bigyalta.com.ua/story/4057>
3. *Плескач В. Л., Желябовський Ю. Г.* Сучасні підходи щодо фінансового регулювання механізму реалізації регіональних цільових програм // Фінанси України. — 2009. — № 1. — 58—72.
4. Реформы от президента: все «за» и «против» [Электронный ресурс] / Сегодня. — 2010. — Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/news/14142100.html>
5. *Соколик М., Півень М.* Сценарії та наслідки підвищення мінімальних соціальних стандартів у 2007—2009 рр. в Україні / Україна: аспекти праці. — 2008. — № 1. — С. 21—28.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2010 р.

УДК 331.2

С. М. Коцелко, викладач,
Тернопільський національний
економічний університет

ВПЛИВ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА МЕХАНІЗМ ОПЛАТИ ПРАЦІ В ПРОМИСЛОВІСТІ

АННОТАЦИЯ. Досліджено вплив чинників на заробітну плату найманих працівників та оплату праці в цілому.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: податкова політика держави, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, оплата праці.

АННОТАЦИЯ. Исследовано влияние факторов на заработную плату наемных работников и оплату труда в целом.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: налоговая политика государства, прожиточный минимум, минимальная заработная плата, оплата труда.

ANNJTATION. Investigational influence of factors on the ettlings of the hired workers and payment of labour on the whole.

KEYWORDS: tax policy of the state, living wage, minimum wage, payment of labour.